

DLA doktori értekezés tézisei

Horváth Gábor

Bernstein: Mise

Analízis, recepció és előadási kérdések

Kusz Veronika

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2013

I. A kutatás előzményei

Leonard Bernsteinről mint személyiségről és egyik legjelentősebb művéről, a *Miséről* nagyon sokan publikáltak, ám ezen írások többsége két típusba tartozik. Az egyik részük életrajzi ihletésű, mely nagyon sok érdekes adatot, történetet tartalmaz Bernsteinről – a *Miséről* viszonylag kevés szót ejtve. A másik felük elemző-összehasonlító jellegű, ám ezeknél specifikusan az elemzett téma, a kompozícióból kiemelt jelenség, problémakör dominál és nem érzékelhető egy, több szempontot figyelembe vevő, csak a *Misével* foglalkozó attitűd.

Így tehát több forrásból igyekeztem összeszedni a tárgyalt műre vonatkozó legfontosabb életrajzi adatokat és a mű fogadtatásával, felvételeivel kapcsolatos recenziókat. Ezek legjelentősebbike Humphrey Burton és Joan Peyser életrajzi könyve, William Anthony Sheppard *Bitter Rituals for a Lost Nation* című összehasonlító elemző munkája, és Juhász Előd *Bernstein Story*, illetve *Bernstein és Budapest* című könyvei voltak. A közönség és a szakma reakciója igen heterogén volt és nem mindig tudományos alapokon nyugodott. Az ízlés kérdése sokszor igen szubjektívvá tette a bíráló újságíró, politikus vagy zenei szakember véleményét.

II. Források

További forrásaim a fent említetteken túl a kompozíció ősbemutatójával kapcsolatosan megjelent kritikák és elemzések voltak. Harold C. Schonberg és Nan Robertson a The New York Times-ban, Linda Winer a Chicago Tribune-ben, Martin Bernheimer a Los Angeles Times-ban, Paul Hume a The Washington Post-ban publikált az első előadásról. Herman Berlinski és Clytus Gottwald elemző munkáit is felhasználtam, melyekben a szerzők különböző aspektusok alapján boncolgatták a *Misé*t.

Tovább segítette munkámat a négy *audio*-felvétel és az egy hivatalosan kiadott dvd alapos elemzése. A felvételek tárgyalása közben igyekeztem az előadói problémák tükrében vizsgálni a kompozíció kérdéses részeit, rávilágítani megosztó jellegük okaira.

Az *oral history* jelentőségének tudatában riportot készítettem Juhász Elóddal, aki Bernstein magyarországi életrajzi írójaként több személyes találkozás tükrében osztotta meg gondolatait a szerzőről és a tárgyalt darabról, valamint Záborszky Kálmánnal, aki az 1988-as magyar premier karmestere volt. Felkutattam a magyar előadások recenzióit is, így Budai Katalin, Czigány Ildikó, Kiss Eszter Veronika és Solymosi Tari Emőke írásait is elemeztem, idéztem.

III. Módszer

A *Misé*t először elhelyeztem a zeneszerző munkáságában; megvizsgáltam a kompozíciót az életpályán belül, annak keletkezési körülményeit – különös tekintettel a politikai háttérre, a műfaj miatt elemeztem Bernstein és a vallás kapcsolatát, és egy táblázat segítségével felvázoltam a mű szerkezetét. A második fejezetet a bemutató körülményeinek taglalása, illetve a legfontosabb recenziók magyar fordítása és elemzése adta. Ezek nagy része tudomásom szerint magyar nyelven most érhető el először.

A zenei elemzést adó harmadik fejezetben nem törekedtem teljes, átfogó képet adni mindenről, inkább kiemeltem műfajokat, zenei jelenségeket és azok tükrében boncolgattam a darabot. Így szóltam a tropusokról, a zenekari közjátékokról, a vokális apparátus által felvetett kérdésekről, a hangszerelés egyedi jellegéről és külön alfejezetet szántam a *Mise* kulcsfontosságú részének, az örülési jelenetnek.

Összegyűjtöttem a hangfelvételekhez tartozó legjelentősebb kritikákat, zenei elemzéseket, ezek kulcsfontosságú mondatai magyarul szintén újdonságok – és kiegészítettem ezeket saját elemző gondolataimmal. Összegyűjtöttem napjainkig a kompozíció

legjelentősebb előadásainak adatait és megvizsgáltam a mű utóéletét is. Ugyanezt a szisztémát alkalmaztam a *Mise* magyarországi bemutatójával, annak fogadtatásával és a későbbi előadásokkal kapcsolatban is.

IV. Eredmények

Bernstein *Mise* című alkotásához sok érzelmi és előadóművészi szál fűz. Először a zeneszerző vezényelte felvételt hallgattam meg kamasz koromban számtalanszor, majd később mint betanító karmester dolgozhattam a mű koncertre való előkészítésében az énekesekkel és a szimfonikus zenekarral egyaránt. A doktoriskola tagjaként egy feladat kapcsán tovább mélyült az ismeretanyag és a kötődés a darabhoz, míg végül Dalos Anna zenetudós javaslatára választottam disszertációm témájaként ezen alkotást.

Dolgozatom újdonsága a kritikák és zenei elemzések magyar fordításán túl talán az, hogy számos forrásból igyekeztem összeszedni a *Misére* vonatkozókat. A két életrajzi könyv részinformációiból szándékoztam összerakni a mű keletkezéstörténetét. Több külföldi lappal levelezve szereztem meg zenei írásokat az 1970-es évekből, valamint felkutattam az Országos

Széchenyi Könyvtárban található írásokat a magyar előadásokra vonatkozóan.

Összesíttem a műben megjelenő számos zenei stílust, nevezetesen foglalkoztam a rock- és a blues-zene jellegzetességeivel, a szabálytalan dodekafón-szerkesztés megoldásaival. Elemzésem tárgya volt az úgy nevezett Broadway-stílus és hangzás, a *musical*, a *jazz* és a *gospel* zenei megjelenése a kompozícióban. Igyekeztem rávilágítani az okokra, hogy tudatosan mikor melyiket használta Bernstein.

A korábban már említett örülési jelenet taglalásában a részletes zenei elemzés mellett törekedtem a főszereplő lelki válságának ábrázolására, megkíséreltem rávilágítottam a kiváltó okokra. A felvételek elemzésében szóltam a Pap énekesi, előadóművészi és színpadi teljesítményéről egyaránt.

A zenekari közjátékokról szóló fejezet gerincét alkotta a második intermezzo elemzése, melyben Beethoven-allúziók találhatók. Zenei példákkal, bernsteini idézetekkel igyekeztem bizonyítani a két zeneszerző eszmeiségének rokonságát.

A meghallgatott négy hanglezfelvétel a mű különböző aspektusait tárta fel számomra. Az 1971-es bernsteini *record* egyfajta etalon, melyet a hihetetlenül impulzív karmesteri egyéniség és a zseniális főszereplő, Alan Titus határozott meg. Egy-két kisebb

zenei apróság ellenére minden későbbi felvételnek alapkövét adta e mester munka. A Kent Nagano dirigálta cd, mely 2004-ben került forgalomba, legnagyobb erőssége a kórus remek közreműködése. Sajnos a főszereplő, Jerry Hadley szereplése nem volt kifogástalan, tenor hangfaja a kompozíció nem minden aspektusában bizonyult alkalmasnak e bariton szerepre. A 2008-as Kristjan Järvi, és a 2009-es Marin Alsop vezényelte felvétel általánosságban nagyon jó, mindegyiknél más jelenet domborodott ki jobban, ám az alapszínvonal igen magasnak bizonyult.

A magyar bemutatóval kapcsolatos információk bizonyosan relevatívak, hiszen erről eddig nem publikáltak még, és első kézből, az előadások karmesterétől származnak az információk. Az 1988. júliusi előadások szembesültek először a mű főleg vokális nehézségeivel. A 2008-as ismétlődő előadások zenei színvonala sokkal magasabb, ám az énekesi gárda ekkor sem volt kifogástalan. Az elemzett cikkek, kritikák rávilágítottak a mű zenei és értelmezésbeli megközelítéseinek nehézségeire.

Bízom benne, hogy összességében sikerült közelebb hozni a ma emberéhez Leonard Bernstein egyik legfontosabb alkotását, a *Misé*t.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység

2013. december 8. szombat 19.30 Bérleti hangverseny MÜPA

Wolfgang Amadeus Mozart: Serenata notturna KV 239

Ludwig van Beethoven: Ah! perfido – hangversenyária

Szakács Ildikó - szoprán

Ludwig van Beethoven: IX. szimfónia

Szakács Ildikó – szoprán

Gaál-Wéber Ildikó – alt

Horváth István – tenor

Bretz Gábor – basszus

Zuglói Filharmónia – Szent István Király Szimfonikus Zenekar és Oratóriumkórus (Karigazgató: Záborszky Kálmán)

2014. május 24. szombat 15.30 Doktori koncert, Zeneakadémia

Claudio Monteverdi: Volgea l'anima mia soavemente

Luci serene e chiare

Io son mi giovinetta

Csemiczky Miklós: Pater noster

Orbán György: Timor et tremor

Cor mundum

Daemon irrepit callidus

Kodály Zoltán: Szép könyörgés

Johannes Brahms: Nánie op.82

Giuseppe Verdi: Quattro pezzi sacri

Budapesti Monteverdi Kórus (Karigazgató: Kollár Éva), Zuglói

Filharmónia – Szent István Király Szimfonikus Zenekar és

Oratóriumkórus (Karigazgató: Záborszky Kálmán)